

JANA GERŽOVÁ / MILAN KREUZZIGER

Culture in the Times of Accelerated Globalization

An interview by the editor-in-chief with the author of the publication with the same title

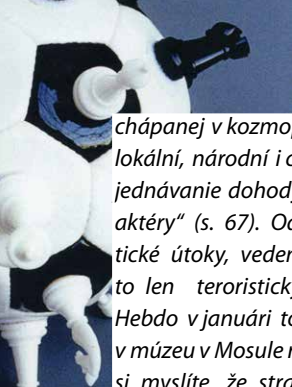
RNDr. PhDr. Milan Kreuzzieger, PhD. is the researcher at The Center of Global Studies which is a joint center of the Institute of Philosophy at the Academy of Sciences and Charles University in Prague. He is focused on a question of intercultural relations and of an interpretation of cultures in the framework of globalization from the social and political points of view. He specializes in visual studies and transformations of identities in the global context.
milan.kzz@seznam.cz

JANA GERŽOVÁ / MILAN KREUZZIGER

Kultúra v čase zrýchlenej globalizácie Rozhovor šéfredaktorky s autorom rovnomennej publikácie

Jana Geržová: *Vaša kniha Kultura v době zrychlené globalizace s podtitulom Studie k transkulturnímu obratu vyšla v roku 2012 v nakladatelstve Filozofického ústavu AV ČR. Jedným z kľúčových pojmov, s ktorými pracujete, je transkulturný obrat. Opierajúc sa o relevantných západných, ale aj nezápadných autorov, tento transkulturný obrat vzťahujete na rozpad bipolárneho sveta po roku 1989 a interpretujete ho ako posun od kultúry chápanej v rámci národného štátu ku kultúre*

chápanej v kozmopolitnom rámci, ktorý by mal podľa vás zohľadňovať „specifické lokálne, národné i civilizačné odlišnosti“ a súčasne by v ňom malo ísť o neustále vyjednávanie dohody „prostredníctvom globálneho polylogu medzi kultúrne odlišnými aktérmi“ (s. 67). Od roku 2012, kedy kniha vyšla, otriasli svetom viaceré teroristické útoky, vedené predovšetkým radikálmi z organizácie Islamský štát. Nebol to len teroristický útok na redakciu francúzskeho satirického časopisu Charlie Hebdo v januári tohto roka, ale aj vypálenie knižnice a ničenie starovekých sôch v múzeu v Mosule na severe Iraku alebo zničenie staroasýrskeho mesta Nimrúd. Stále si myslíte, že stratégia vyjednávania medzi odlišnými kultúrami je efektívnou a perspektívnou stratégiou? Nenapĺňajú sa skôr predpovede skeptikov globalizácie, že tu prichádza k stretu či dokonca vojne civilizácií, kde sa náboženské a kultúrne odlišnosti ukazujú ako zásadné a neprekonateľné? Nakoniec, ikonoklazmus radikálov z Islamského štátu bol motivovaný práve snahou vymazať stopy kultúrneho dedičstva neislamských kultúr a nastoliť diktát vlastnej kultúry, náboženstva a chápania sveta. Ako v tomto kontexte vidíte realnosť vami akcentovaného transkultúrneho mnohohlasu – polylogu, ktorého výsledkom by mala byť „vzájemná výmena perspektív, prijatie a pretváranie odlišných kultúrnych vzorců“ (s. 64)?

Milan Kreuzziger: Dovoľte mi nejdříve poukázať na kontext vzniku knihy *Kultura v době zrychlené globalizace*, kterou jsem psal asi 5 let v rámci činnosti Centra globálních studií (CGS bylo založeno v roce 2006 jako společné pracoviště Filosofického ústavu Akademie věd České republiky a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze). CGS se jako transdisciplinární badatelské pracoviště zaměřilo na studium globalizace především z perspektivy současných politických, sociálních a kulturních témat. Zpočátku jsem se snažil čerpat nové podněty z dějin umění a vizuální kultury, což byla s filosofií moje výchozí disciplína, ale záhy jsem pochopil, že musím využít i dalších disciplín, především kulturních studií, antropologie, filosoficky orientované sociologie a – po příchodu profesora J. P. Arnasona do CGS – také civilizační analýzy. To mě vedlo k potřebě formulovat široký interpretační rámec odpovídající současné kultuře a zkoumat roli kultury v prostředí globálních interakcí.

Rozpad bipolárního chápání světa přispěl k radikálnímu přehodnocení mnoha předpokladů platných po dlouhá desetiletí. Alternativní verzí, k níž se někteří badatelé přiklánějí, bylo tripolární rozdělení světa, kdy bylo třeba brát do úvahy kromě Západu a sovětského bloku i Čínu se svébytnou trajektorií vývoje, která na rozdíl od jiných socialistických zemí neprošla kolapsem, ale naopak prodělala podivuhodný a dynamický rozvoj. V každém případě se vytvořila naléhavá potřeba zasadit transformující se globální uspořádání do nového interpretačního rámce. Samuel Huntington v roce 1993 v časopise *Foreign Affairs* poprvé uveřejnil svoji problematickou tezi o střetu civilizací, tehdy ještě jako otázku, která vyvolala nesmírný ohlas a vlnu oprávněné kritiky. Huntingtonova východiska a představy o tom, kdo jsou „naši“ nepřátelé, a o budoucích ohniscích střetů jsou v mnohém zcestné, ale zdůraznění významu kultury a intenzivního střetávání odlišných civilizací a kultur, se ukázalo jako správný odhad. Je třeba však význam slova střet (clash) posunout k významu střetávání (encounters), o němž hovoří například britský sociolog Gerard Delanty. Toto střetávání neprobíhá v různých formách

Podě Bal: Burka Nike, z cyklu Converse, 2005, digitálna tlač

a projevech jen mezi civilizacemi a kulturami nebo mezi různě utvářenými modernitami, ale je součástí nás samotných, to znamená, že má také internalizovanou podobu. Cvičíme jógu, taiji nebo orientální břišní tance, součástí našeho každodenního života se stává mnoho prvků pocházejících z jiných kultur a civilizačních okruhů. Když se podívám na jednu pražskou ulici, kde bydlím už od roku 1989, vidím velkou změnu například v tom, že zde vzniklo několik vietnamských a čínských obchodů a restaurací, najde se i indická, kebab, thajská masáž, ukrajinský a ruský obchod apod. Tato změna nutně mění strukturu společnosti a já považuji transkulturní obrat za jednu z nejvýraznějších změn po roce 1989.

Kauza teroristického útoku na redakci časopisu Charlie Hebdo ukazuje, že média dnes nemají působnost jen dovnitř národních států, ale s digitalizací médií a rozvojem globální informační infrastruktury mohou působit v planetárním dosahu. S kosmopolitizací společnosti i médií se samozřejmě mění i čtenářské publikum a narůstá možnost střetávání jak ve formě násilných konfrontací, tak na opačném pólu vzájemného obohacování a prolínání. Kultura, která byla chápána jako vnější, se s transkulturním obratem stala součástí vnitřní, a definice státu jako národního prostoru si s tím neumí poradit.

Co se týká Islamského státu, je zde spousta problematických otázek: Do jaké míry je vznik IS důsledkem intervence západních zemí do tohoto regionu? Jde primárně o konfrontaci extrémních islámistů se západním světem nebo o střetávání uvnitř islamského světa, tedy mezi šíity a sunnity? Na tyto otázky

nemáme zatím uspokojivé odpovědi, každopádně budou vyžadovat propojení lokální a globální perspektivy.

Jana Geržová: *Ďalším z ťažiskových pojmov, s ktorými pracujete, je nový kozmopolitizmus. Opierajúc sa predovšetkým o koncept nemeckého sociológa Ulricha Becka vidíte jeho úlohu v tom, že by mal prekonať rozkol medzi univerzalizmom a partikularizmom a súčasne by mal mať globálny charakter. Tento globálny charakter ďalej špecifikujete ako istú opozíciu k dvom extrémom. K extrémnemu globalizmu, „ktorý opomíja vzťah zodpovednosti k miestu či regionu“, a na druhej strane k tendenciám vedúcim k extrémnej „kulturní izolaci a lokálnej uzavřenosti“ (s. 68). Aká je podľa vás situácia v súčasnej českej kultúre a špecificky v súčasnom českom výtvarnom umení a vizuálnej kultúre? Existujú umelkyne a umelci, ktorých by sme mohli považovať za reprezentantov týchto dvoch extrémnych prejavov – globalizmu a antiglobalizmu? Alebo prevažujú postoje, kde umelci a umelkyne bez toho, aby sa negatívne vyčleňovali z globálneho kontextu, vedome pracujú s lokálnymi témami?*

Milan Kreuzziger: Kosmopolitizmus má obdivuhodně dlouhou tradici: od antických kyniků (jejich nejznámější představitel Diogénes ze Sinopé se považoval za občana světa) a stoiků, přes I. Kanta až do současné doby. Zvláště v posledních dvou desetiletích dochází k jeho výrazné revitalizaci. Ale princip sounáležitosti jedince se světem můžeme najít i v nezápádní tradici. Kosmopolitizmus je spojen s obdobím velkých transformací společnosti, které se odehrávají i v současné době v souvislosti s globálním přerozdělením moci. Kosmopolitizmus určuje naše místo ve světě i náš vztah k mnoha různým komunitám napříč teritoriálními hranicemi i hranicemi uvnitř komunit. Vzhledem ke společným zájmům a potřebám, jejichž naplnění je nutné pro přežití lidstva, a s rozvojem globálně propojené komunikační a dopravní infrastruktury, se vytváří situace pro vzájemné uznání kultur a civilizací a prostor pro nové chápání sociálních změn a procesů na planetární úrovni. U. Beck, který se aktualizací kosmopolitismu věnoval intenzivně v rámci sociální teorie od 90. let 20. století, zdůrazňoval, že velké ideje evropské moderny v jejich původní podobě, tedy nacionalismus, komunismus, socialismus, ale také neoliberalismus – jsou vyčerpány a nosnou ideou pro 21. století by mohl být právě kosmopolitizmus. Přijetí kosmopolitního vztažného rámce představuje zásadní interpretační posun a vede nutně k redefinici a rekonceptualizaci základních pojmů a předpokladů, na nichž se utvářela v době národní emancipace většina vědních disciplín.

Opozici mezi partikularizmem a univerzalizmem, případně vztah mezi lokalizmem a globalizmem, můžeme pozorovat v současném umění a vizuální kultuře většinou v podobě konzervativně orientovaného nacionalismu a na druhé straně „brandovými“ umělci, jejichž jméno a kariéra je budována jako firemní značka mnohdy ve spolupráci s reklamní agenturou. Tuto kategorii v českém prostředí moc nevidím, protože trh se současným českým uměním je miniaturní. Dobré propojení mezi lokálním a globálním vidím u několika umělců a skupin, např. Guma guar, Pode Bal, Rafanů, Petra Lysáčka nebo u třeba u Kateřiny Šedé, Federica Diaze, Vladimíra Turnera, Richarda Loskota a dalších

Petr Lysáček: Predaná nevesta, 1992, nájdená fotografia

autorů a autorek. Jsem si vědom toho, že výčet těchto autorů je nedostatečný a slouží spíše jako ilustrativní příklad.

Jana Geržová: *Záver knihy tvorí zaujímavá obrazová príloha. Napriek tomu, že v texte sa nevenujete analýze súčasného českého umenia, ako ilustráciu problému kultúry v dobe zrýchlenej globalizácie ste si vybrali reprodukcie diel niekoľkých českých umelcov, respektíve umeleckých skupín. Na s. 73 reprodukuje svadobnú fotografiu, na ktorej je etnicky zmiešaný manželský pár (Afroameričan a Európanka). Petr Lysáček, ktorý fotografiu objavil náhodne na ulici v roku 1992, kedy podobné transkultúrne zväzky boli v Česku kuriozitou, si ju privlastnil a vystavuje ju pod názvom Predaná nevesta. Obdobie zrýchlenej globalizácie spájať s procesom, kde podľa vás prichádza k „otvorení sa“ kultur, jejich mísení, přetváření a formování transkulturních identit“ (s. 56). Do akej miery naplňa Lysáčkova práca túto optimistickú víziu? Nemohli by sme ju interpretovať skôr ako ironický, kritický komentár k hybridizácii kultúr? Nemá tento subverzívny charakter aj ďalšia reprodukováaná práca od skupiny Pode Bal s názvom Burka Nike? Ide o digitálnu tlač z väčšej série Converse z roku 2005, kde je zobrazená postava zahalená do tradičného oblečenia islamských žien – burky s logom nadnárodnej spoločnosti Nike.*

Milan Kreuzziger: Lysáčkův ready-made jsem vybral právě proto, že se dotýká interkulturního střetávání a zároveň ponechává otevřenou mnohost interpretací. Je mi sympatické například rozlišení šesti základních typů interkulturních vztahů,

keré prezentoval G. Delanty. Rozlišuje nesmiřitelný střet (a clash of cultures), kulturní divergenci, která vzniká rozvojem různorodých orientací, dále kulturní asimilaci, kdy si dominantní kultura podmaňuje slabší, nekonfliktní koexistenci založenou na uznání druhého a vzájemné spolupráci. Pátý představuje difúze nebo adaptace a pro šestý je charakteristická fúze či synkretismus. Tyto základní typy tvoří celkem bohatou základnu pro sofistikovanější interpretaci vztahů mezi kulturami. Podebalovská *Burka Nike* může reprezentovat aroganci, s níž se globální korporace snaží převálcovat kulturní diference a využít je pouze pro své komerční zájmy.

Jana Geržová: *Na obálku knihy ste si vybrali reprodukciu objektu Milana Mikuláštika ChessBall (Šachový míč) z roku 1998. Na jednej strane by tento objekt v tvare futbalovej lopty mohol evokovať glóbus, teda guľu znázorňujúcu zemský povrch, a byť metaforou témy globalizácie, ktorou sa zaoberáte. Na druhej strane ide o hru vytvorenú na základe pravidiel šachu, ktorú autor interpretuje ako „model globálnej celoplanentárnej války“¹. Tento autorský zámer je istým spôsobom v opozícii k duchu vašej knihy, kde vo vzťahu k transkultúrnemu obratu a k uplatneniu nového kozmopolitizmu prevláda istý optimizmus.*

Milan Kreuzziger: Myslím, že právě dosažení určitých limitů a hrozeb industriální modernity, které lidstvo zakouší, přináší impulsy k rozvoji kosmopolitního myšlení. Týká se to oblasti ekologie, vyčerpání přírodních zdrojů, možnosti globální války apod. V těchto případech je nesmyslné dělení na my-oni. Stará pravidla hry pozbývají na globální šachovnici smysl. Proto je potřeba pochopit pravidla nové metahry, kdy zdánlivě platí pravidla staré hry, ale přes ně už prosvítají a uplatňují se pravidla nová.

Jana Geržová: *Na záver sa vrátim ku kapitole, v ktorej sa venujete projektu kozmopolitného múzea (s. 59 – 65). Opierajúc sa o západné autorky a autorov definujete jeho funkciu v opozícii k projektu národného a moderného a čiastočne i postmoderného múzea. Národné múzeum tu prezentujete ako prekonaný model „chrámu národa – prezentácie národného kánonu, ‘národných umelcov’“. Nedostatok moderného múzea, hoci prekračuje homogénny charakter národnej kultúry, vidíte v jeho eurocentrickom a západocentrickom univerzalizme, kde sú „lní“ exotizovaní a často prezentovaní ako primitívni. S postmoderným múzeom má kozmopolitné múzeum podľa vás isté spoločné črty. Je to predovšetkým dekolonizácia a uznanie nároku „lných“ na svoje príbehy, teda emancipácia nezápadného sveta. Kozmopolitné múzeum by však malo byť navyše spájané s transkultúrnym obratom, transkultúrnym „polylogom“ a transkultúrnou identitou, kde „dichotómie já – jini“ je destabilizovaná – ‘jini’ jsou naší součástí“. Ako vidíte situáciu na českej scéne? Môžeme hovoriť o potenciáli vytvárať modely postmoderného, respektíve kozmopolitného múzea, keď nie je celkom zrejmé, či niektoré z najdôležitejších domácich inštitúcií (napr. Národná galéria) vôbec prekonali model národného, respektíve moderného múzea? Mohli by ste uviesť niektoré pozitívne príklady zo zahraničia, kde sa projekt kozmopolitného múzea darí naplňovať?*

Milan Kreuzziger: Kosmopolitizujúci sa spoločnosť vyžaduje a nutne bude vyžadovať kosmopolitní instituce, které odpovídají stavu společnosti a dokáží spojit zájmy lokální a zájmy komunity se zájmy, které lokalitu přesahují a jsou společné nám všem (ekologie, bezpečnost, zdravotní rizika apod.). Novým imperativem se stává: spolupracuj nebo nepřežiješ. Jazykem politické filosofie bych hovořil o kosmopolitním komunitarismu - takovém komunitarismu, který si je vědom zájmů jiných lidí a komunit, a spoluprací s nimi se snaží dosáhnout svých cílů.

Co se týká kosmopolitního muzea, jde jako ve všech ostatních případech spíše o modelovou instituci, která může být naplněna do určité míry. V současné době bych hovořil spíše o kosmopolitních tendencích, než o cílené snaze vybudovat kosmopolitní muzeum. Věřím, že s realizací nového programu pod novým vedením se pražská Národní galerie stane kosmopolitnější institucí a že nezůstane pouze u snahy stát se standardní galerií západního střihu. Kosmopolitní tendenci měly některé výstavy v Rudolfinu, například ty, které uváděly mimoevropské umělce. Jsou mi sympatické mnohé aktivity iniciativy tranzit.cz, které překračují západní kontext a zaměřují se na širší témata. Některé prvky kosmopolitního muzea jsem se snažil jako kurátor společně s kolegou Tomášem Tožičkou realizovat v rámci projektu Museo mundial (<http://www.educon.cz/?id=106-museo-mundial>; <http://www.educon.cz/?id=106-museo-mundial>). Výsledkem evropského projektu bude mimo jiné 40 expozičních nebo intervencí v Německu, Maďarsku, Portugalsku a České republice. Při realizaci intervencí do muzejních a galerijních prostor a expozičních jsme si uvědomovali, jak relativně málo se kosmopolitní témata promítají do současných muzejních a galerijních projektů. Ale to by bylo na zvláštní rozhovor. Děkuji za vaše dobře připravené a promyšlené otázky.

RNDr. PhDr. Milan Kreuzziger, PhD. je výzkumný pracovník Centra globálních studií, které je společným pracovištěm Filozofického ústavu Akademie věd ČR a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Venuje se otázkám interkulturních vztahů a interpretaci kultur v globálním kontextu z společenského a politického hlediska, s důrazem na vizuální štúdiá a premeny identit v globálnych súvislostiach. milan.kzz@seznam.cz

